

Φιλολογία

Το βιβλίο θα παρουσιαστεί την Τετάρτη 19 Φεβρουαρίου στις 18.00 στη Θεσσαλονίκη (Εμπορικό Επιμελητήριο) και την Παρασκευή 21 Φεβρουαρίου στις 18.30 στην Αθήνα (Εθνική Βιβλιοθήκη, ΚΠΙΣΝ). Ομιλητές: Ρόντρικ Μπίτον και Ντέιβιντ Χόλτον.

Καρδιοχτύπια στον Μεσαίωνα

Η κριτική έκδοση του έμμετρου κειμένου «**Ιμπερίος και Μαργαρώνα**» ξαναφέρνει στο προσκήνιο ένα δημοφιλές λαϊκό **ανάγνωσμα του ελληνισμού**

ΤΟΥ ΡΟΝΤΡΙΚ ΜΠΙΤΟΝ

Η Εξήγησις του Θαυμαστού Ιμπερίου τυπώθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία στα 1543. Γνωστό σήμερα στους ειδικούς με τον συμβατικό τίτλο **Ιμπερίος και Μαργαρώνα**, πρόκειται για έμμετρο, ομοιοκατάληκτο κείμενο του είδους που κάποτε αναφέρεται ως «ρομάντζο», άλλοτε ως «ερωτική μυθιστορία». Επιμελητής της πρώτης φιλολογικής έκδοσης είναι ο Κώστας Γιαβής, επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έμπειρος βυζαντινολόγος αλλά και συγκριτολόγος, με βαθιές και ευρείες γνώσεις από την ελληνική και την ευρωπαϊκή μεσαιωνική και νεότερη γραμματεία.

Το έργο αποτελεί ελεύθερη απόδοση στα ελληνικά ενός από τα δημοφιλέστερα λαϊκά ανάγνωσματα που κυκλοφορούσαν στη Δυτική Ευρώπη κατά τα τέλη του Μεσαίωνα, *Pierre de Provence et la Belle Maguelonne*. Από ποια δυτική γλώσσα μεταφράζεται δεν ξέρουμε: φαίνεται ότι λαμβάνει το πρωτότυπο στο οποίο στηρίχθηκε ο μεταφραστής. Σύμφωνα με τις λίγες ενδείξεις που έχουμε, το μεταφρασμένο έργο κυκλοφορεί για πρώτη φορά, σε χειρόγραφη μορφή, λίγο μετά την Αλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Λιγότερο από έναν αιώνα μετά, κάποιος Έλληνας, μάλλον εγκατεστημένος στη Βενετία, πήρε την πρωτοβουλία να ξαναγράψει το κείμενο σύμφωνα με το γούστο της εποχής, εφαρμόζοντας το μετρικό σύστημα των ομοιοκατάληκτων διστίχων, που ήταν της μόδας και σχεδόν απαραίτητος όρος για τα νεωτερικά τυπογραφεία της Βενετίας. Έτσι γεννήθηκε το κείμενο που μας ενδιαφέρει, γνωστό μάλιστα με το λαϊκό της ονόματι *οι ριμάδα*. Αυτή η εκδοτική επιλογή είχε αποτέλεσμα ο *Ιμπερίος* να γίνει ελληνικό μιστό σέλερ από το 1543 και για τρεις αιώνες. Αλληλεπλήρες επανεκδόσεις τεκμηριώνονται από τότε μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα.

Ερωτας και περιπέτεια

Η πλοκή βασίζεται σε μετρία γνωστά τόσο από αρκετές δυτικές μυθιστορίες («ρομάντζα») του Μεσαίωνα, όσο και από το βυζαντινό και το αρχαίο ελληνικό είδος. Βασίλοπουλο ο Ιμπερίος, αυτοεξορίζεται από την Προβένσα (Προβηγκία). Στην Ανάπολη (μάλλον πρόκειται για τη Νεάπολη της Ιταλίας), ερωτεύεται την ωραία Μαργαρώνα, βασίλοπουλα κι αυτή. Την κερδίζει, αφού βγει νικήτης σε κονταροχτύπημα, και παντρεύονται με όλες τις τιμές. Υστερα από έναν χρόνο, ανυπομονεί ο Ιμπερίος να γυρίσει στα γονικά του: φεύγουν μυστικά με τη Μαργαρώνα από την Ανάπολη. Ακολουθεί μια σειρά περιπέτειες: χωρίζονται και ο ένας καταναύα σκλάβος στο Κάιρο και ύστερα πλούσιος πασάς εκεί, ενώ η

Εικονογράφηση από την πεζή έκδοση του «Histoire de Pierre de Provence et de la Belle Maguelonne», δυτικής πηγής του «Ιμπερίος και Μαργαρώνα», στη λαϊκή γαλλική «Μπλε βιβλιοθήκη» το 1775

Ιμπερίος και Μαργαρώνα (Imperios and Margaronna) The Rhymed Version
Κριτική έκδοση, εισαγωγή, σχόλια, γλωσσάριο Κώστας Γιαβής, Εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 2019, σελ. 523, τιμή 41 ευρώ

άλλη καταλήγει στην Προβένσα, ηγουμένη σε μοναστήρι. Ενώ ο Ιμπερίος ξεκινά να ψάξει τη χαμένη γυναίκα του, εκείνη τον πιστεύει χαμένο. Η αναγνώριση γίνεται στο μοναστήρι της Μαργαρώνας στην Προβένσα. Αίσιο το τέλος, και εκείνος επιτέλους συμφιλιώνεται με τους γονείς του: «Και κληρονόμος γίνεται στες χώρες του πατρός του» (στ. 1039).

Ο εθιολογικός χαρακτηρισμός του έργου είναι εξαιρετικά δύσκολος – και ο σχετικός προβληματισμός φαίνεται ότι υπήρξε το βασικό έναυσμα για τον επιμελητή. Ενώ συνήθως εντάσσεται στον κύκλο των λεγόμενων «βυζαντινών υποπικτών μυθιστορημάτων», ο *Ιμπερίος* δεν είναι ούτε βυζαντινός, αφού η μετάφραση έγινε μετά την Αλωση, αλλά ούτε και «ιπποτικός», όπως αποδεικνύει πολύ πιεστικά ο επιμελητής, γιατί λείπει εντελώς η ηρωική και ηθική νοοτροπία που χαρακτηρίζει τον δυτικό υποπικτό του Μεσαίωνα. Ο *Ιμπερίος* του Γιαβή αποστασιοποιείται επίσης από την πλειονότητα των ελληνικών δημοδών μυθιστοριών για ακόμη έναν λόγο, δηλαδή το γεγονός ότι φράζεται σε ομοιοκατάληκτα διστίχα. Καινοτομεί ο διασκευαστής «ριμαδόρος», ήδη χαρίζοντας έναν δρόμο που μισόν αιώνα αργότερα θα οδήγησε στο αριστούργημα *Ερωτικό κριός* του Βισπένζου Κορνάρου. Έτσι, στην Ιστορία της ελληνικής γραμματείας, ο *Ιμπερίος* ως «ριμάδα» αποτελεί συνδυεκό κρίκο, μπορεί και κείμενο-κλειδί.

Ψυχαγωγικό ανάγνωσμα μιας μεσαιώνας τάξης

Μέσα στους στίχους πάλλεται ο σφριμός της ριζικής αλλαγής – στη συνείδηση του ελληνό-

φρονου αναγνώστου κοινού – από τον Μεσαίωνα προς τις απαρχές της νεωτερικότητας. Ο «ριμαδόρος» δεν απευθύνεται πλέον σε νεαρούς αριστοκράτες που ονειρεύονται ανδραγαθήματα και την υπέρτατη ηθική δικαιοσύνη, αλλά σε μια καινούργια μεσαιώνας τάξη. Οι αναγνώστες, όπως προτείνει ο επιμελητής, θα είναι οι περισσότεροι «αστοί». Ενδιαφέρονται για τα πλούτη και το εμπόριο, να καλοπαινετούν τα παιδιά τους, για τον καθωσπρευισμό – ακόμη και για την ταπεινότητα και την ευελέια. Τέτοιες αξίες θέλουν να ενσπικνώνουν οι πρωταγωνιστές ενός ψυχαγωγικού αναγνώσματος.

Άλλο πρόσημα που έχει ο *Ιμπερίος και Μαργαρώνα* είναι η συντομία. Με 1.046 στίχους αποτελεί την πιο σύντομη από όλες τις ελληνικές μυθιστορίες που σώζονται. Πρώτος ο μεταφραστής, και στη συνέχεια ο διασκευαστής-«ριμαδόρος» που τον διαδέχθηκε, αποκλείουν τους ρητορικούς και τις παρεκβάσεις που άλλοτε χαρακτηρίζουν το είδος. Για παράδειγμα, το *Λίβιριος και Ροδάμη* του 13ου αιώνα έχει 4.000 στίχους, ο *Ερωτικό κριός*, γραμμένος γύρω στα 1600, απλώνεται σε 10.000 στίχους. Στον *Ιμπερίο*, αντίθετα, όπως υποστηρίζει ο επιμελητής, μοιάζεται στον κορμό της ελληνικής μυθιστορίας κάτι από τη ζοφρότητα του νεοκλασικού παλιού είδους, της νουβέλας. Και είναι γεγονός ότι, σε έναν τόμο πεντακόσιων σελίδων, μόνο τριάντα σελίδες καταλαμβάνει το κυρίως κείμενο.

Το κείμενο πλαισιώνεται από βιβλιογραφία, εκτενή εισαγωγή, σχόλια, γλωσσάριο και ευρετήριο. Τέλος, 31 ασπρόμαυρες εικόνες μάς φέρνουν κοντά στα χειρόγραφα και στα σπάνια έντυπα στα οποία βασίζεται η έκδοση. Εκτός από το ίδιο το κείμενο (μαζί με τα απαιτούμενα βιβλιογραφικά στοιχεία και παραθέματα), όλα τα συνοδευτικά κείμενα είναι γραμμένα στα αγγλικά. Αν και λιγότερο προσήκη στον ελληνικό αναγνώστη, η έκδοση, με τη μορφή αυτή, παίρνει πιο εύκολα τη θέση που της αξίζει στη διεθνή βιβλιογραφία.

Η πρώτη φιλολογική έκδοση του *Ιμπερίου* αποτελεί σημείο αναφοράς για όσες ακολούθησαν στο μέλλον. Ταυτόχρονα αναβάζει τη στάση της επιστημονικής έρευνας σχετικά με τη λεγόμενη μεσαιωνική ελληνική μυθιστορία. Μένει να προβληθεί το είδος αυτό ώστε να γίνει περισσότερο προσήκη στο αναγνωστικό κοινό του σύγχρονου ελληνισμού. Αξίζει να σημειωθεί η καλαισθησία της έκδοσης, αποτελεσματική φροντίδα που είναι πλέον αναμενόμενη από το **Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ)**. Μπορεί η «ριμάδα» του *Ιμπερίου* να μη θεωρηθεί αριστούργημα της ελληνικής λογοτεχνίας: όμως η φιλολογική έκδοσή της από τον Κώστα Γιαβή αποτελεί αριστοτεχνικό παράδειγμα της σημερινής φιλολογικής επιστήμης στην Ελλάδα.

Ο κ. Ρόντρικ Μπίτον είναι ομότιμος καθηγητής στην Έδρα Κοραή στο King's College του Λονδίνου.

Μέσα στους στίχους του «Ιμπερίου» πάλλεται ο σφριμός της ριζικής αλλαγής από τον Μεσαίωνα προς τις απαρχές της νεωτερικότητας. Ο «ριμαδόρος» δεν απευθύνεται σε νεαρούς αριστοκράτες, αλλά σε μια καινούργια μεσαιώνας τάξη